

ДЕМ КРАТІЯ

ВІД ТЕОРІЇ
ДО ПРАКТИКИ

Звіт за результатами оцінки:
2020-2021 навчальний рік

ДЕМ КРАТІЯ | ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

**Звіт за результатами оцінки:
2020-2021 навчальний рік**

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

In partnership with
Canada

Ця публікація була підготовлена Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії. Думки, викладені у цій публікації, належать автору і не обов'язково відображають погляди USAID, уряду США, Міністерства міжнародних справ Канади, уряду Канади або уряду Великої Британії.

Демократія: від теорії до практики.

Звіт за результатами оцінки: 2020-2021 навчальний рік

Copyright © 2022 Міжнародна фундація виборчих систем.

Усі права захищені.

Заява на отримання дозволу: Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними або механічними, включаючи копіювання, запис або будь-яку систему зберігання та пошуку інформації без письмового дозволу IFES.

Запити на дозвіл повинні містити таку інформацію:

- Опис матеріалу, для якого потрібний дозвіл на копіювання.
- Мета, для якої використовуватиметься скопійований матеріал, і спосіб, в який він буде використовуватися.
- Ваше ім'я, назва компанії або організації, номер телефону, номер факсу, адреса електронної пошти та поштова адреса.

Будь-ласка, надсилайте всі запити на отримання дозволу за адресою:

Міжнародна фундація виборчих систем
2011 Crystal Drive, 10 поверх
Арлінгтон, штат Вашингтон, 22202
Електронна пошта: editor@ifes.org
Факс: 202.350.6701

Дизайн та ілюстрації: Олена Старанчук

ЗМІСТ

Вступ	6
<i>Обговорення результатів фокус-груп серед студентів</i>	<i>9</i>
Щодо прав людей та органів влади	9
Погляди студентів на права людини	10
Погляди студентів на корупцію в Україні	14
Формування цифрової грамотності завдяки курсу	19
Участь в цивілізованій дискусії та методи врегулювання конфліктів	22
Навички, розвинуті в ході курсу	26
<i>Результати інтерв'ю з викладачами</i>	<i>29</i>
Формування цифрової грамотності	32
Права людини	34
Студентський проєкт	38
Загальні висновки та рекомендації	41
Узагальнення результатів	43

ВСТУП

ДЕМОКРАТІЯ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ – інноваційний та інтерактивний курс громадянської освіти на університетському рівні, розроблений з метою підготовки студентів як добре поінформованих, відповідальних та активних громадян. Він спирається на глобальну методику громадянської освіти IFES – «Посилення участі шляхом освіти у сфері демократії» (Strengthening Engagement through Education for Democracy або SEED).

КУРС МІСТИТЬ ТРИ СКЛАДОВІ:

1. Навчальна програма та матеріали;
2. Методи інтерактивного викладання; та
3. Студентський проєкт громадянської дії.

Навчальна програма курсу та текстові матеріали спираються на теоретичні, історичні та практичні знання. Компонент курсу, зосереджений на знаннях, побудований навколо чотирьох основних тем: демократичне врядування, права людини, громадянське суспільство та залучення громадян. Наскрізні теми включають наступне: гендерна рівність, розмаїття, вибори, права меншин, залучення людей з інвалідністю та доступність для них, виборчі права, належне врядування, верховенство права, цифрова грамотність, цифрова участь, роль грошей у політиці, роль молоді і корупція серед посадовців. Курс було запроваджено у 2018-2019 навчальному році, а зараз його викладають у 46 закладах вищої освіти 20 областей України. У 2020-2021 навчальному році на курс було зараховано трохи більше ніж 2700 студентів (2710).

Нижче наведено узагальнення результатів дослідження, проведеного серед студентів, що були зараховані на курс у 2020/2021 навчальному році, та викладачів, які викладали курс протягом цього часу. Збір та аналіз даних були спрямовані на дві основні цілі:

1. Визначити, чи курс продовжував розвивати знання та навички, пов'язані з ефективною громадянською участю в демократичних суспільствах, та

2. Оцінити ефективність нещодавно створених занять та матеріалів, спрямованих на розвиток медіаграмотності та цифрової грамотності.

Дані були зібрані за результатами фокус-груп, проведених серед 60 студентів з восьми різних університетів, що самостійно висловили бажання взяти в них участь. Крім того, були проведені інтерв'ю із 7 з-поміж 41 викладача, які викладали курс протягом цього періоду. Дані, зібрані з цих джерел, були проаналізовані за допомогою якісних методів кодування. Початкові результати були підтверджені шляхом порівняння по кожному набору даних, у фокус-групах та між наборами даних, отриманими з інтерв'ю.

УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНКИ

1. Студенти поглибили своє розуміння прав людини. Студенти краще розуміли поточну ситуацію в Україні та наявні механізми для усунення порушень. Студенти також висловили рішучу підтримку захисту прав людини. Студенти звертали особливу увагу на такі сфери, як забезпечення повноцінних прав для осіб з інвалідністю та повна гендерна рівність.
2. Студенти розвивали навички та ставлення, які дозволяють їм брати участь в громадянському дискурсі та мирному врегулюванні конфліктів. Вони заявили, що здатні слухати й аналізувати різноманітні точки зору, сформовані в ході курсу.
3. Студенти більше прагнули бути активними громадянами та були краще готові до цього. Студенти стверджують, що вони розвинули важливі навички, такі як дослідження суспільних проблем, співпраця з іншими, вирішення проблем і представлення своєї позиції.
4. Під час курсу студенти розвивали навички цифрової грамотності. Вони пояснили, що краще розуміють цифрові маніпуляції, а їхня поведінка відповідним чином змінилася завдяки курсу.
5. Результати підтверджують, що студенти та викладачі вважають інтерактивні методи навчання та студентський проєкт виключно важливими для розвитку навичок та ставлень, пов'язаних з ефективною громадянською участю в демократичному суспільстві.

“ Уряд повинен забезпечувати права всіх громадян, принаймні на базовому рівні, як встановлено Конституцією та іншими законами. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

“ Уряд повинен забезпечити прийняття законів, які захищають права та відповідають міжнародним зобов’язанням, таким як Стамбульська конвенція з захисту прав жінок. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФОКУС-ГРУП СЕРЕД СТУДЕНТІВ

ПРО ПРАВА ЛЮДЕЙ ТА УРЯД

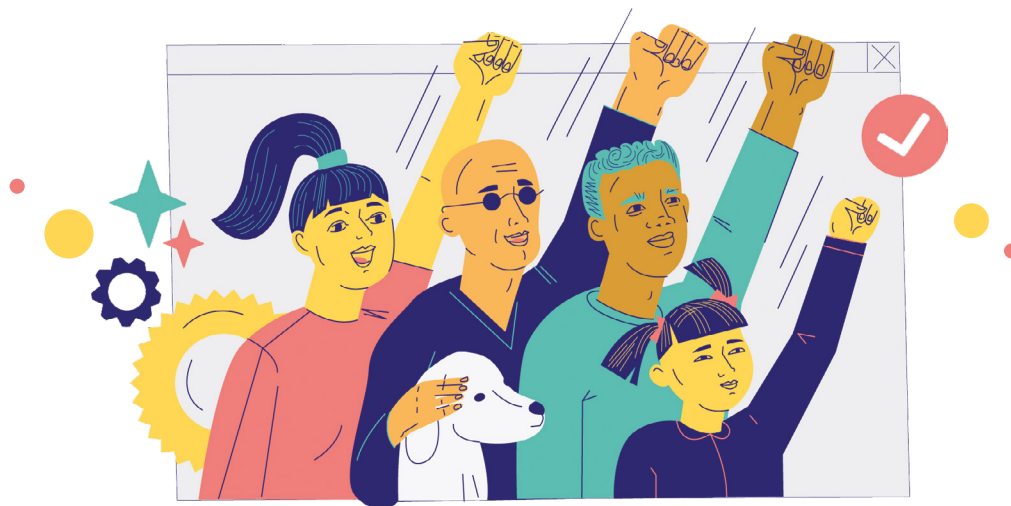
Наведені вище твердження студентів, якими вони поділилися на фокус-групах, відображають погляди на те, що держава несе відповідальність за захист прав громадян. Основна мета курсу “Демократія: від теорії до практики” полягає в тому, щоб студенти зрозуміли, що основна функція демократичного уряду — захист прав людей. Результати фокус-груп свідчать про те, що студенти сформуvalи це базове розуміння ролі уряду. Результати також показали, що деякі студенти розуміють різні виміри цього питання, що зумовлює більш критичну оцінку поточних умов в Україні.

Студенти найчастіше виражали ці права як базові потреби у житті, освіті, а також право на приватне життя. Вони зазвичай описували роль уряду таким чином: “Моніторити дотримання прав людини” та “Захищати права людей”. Деякі студенти доповнили це поняття, згадавши й про зловживання з боку уряду через порушення чи обмеження прав громадян. Цитата одного студента: “Державні органи не повинні виходити за межі своїх повноважень і не повинні обмежувати права людини”.

Менш поширеною темою була критика поточного стану речей. Студенти звернули увагу на корупцію в уряді, недотримання принципів верховенства права або неспроможність влади забезпечити умови, необхідні для основоположних прав людини. Серед коментарів було: “На жаль, влада не завжди готова забезпечити права громадян, принаймні на необхідному базовому рівні”. “Нормативна база та верховенство права в Україні просто не працюють. Щоб продемонструвати це, я б вказав на велику кількість позовів проти України в Європейському суді з прав людини”. “Під час судових процесів повинно бути менше корупції. Права людей часто обмежуються, а зловмисники уникають покарання”.

ПОГЛЯД СТУДЕНТІВ НА ПРАВА ЛЮДИНИ

Студентам було запропоновано низку запитань щодо прав людей, які зазнали маргіналізації та дискримінації в Україні. Питання мали на меті визначити існуючі погляди студентів і дізнатися, чи курс допоміг розвинути їхні знання та ставлення до прав людини. Також озвучувалися питання, які мали на меті зрозуміти, що студенти думають про сучасний стан прав людини в Україні, що, на їхню думку, потрібно змінити та чи знають вони методи захисту та сприяння дотриманню прав усіх громадян. У цьому розділі будуть представлені результати, пов'язані з цими темами.

ПИТАННЯ, ЯКІ СТАВИЛИ СТУДЕНТАМ:

- 1 Чи після початку курсу ваші погляди щодо окремих груп суспільства загалом змінилися?
 - Чи змінилися ваші погляди стосовно релігійних, етнічних чи расових меншин, що живуть в Україні?
 - Чи змінилися ваші погляди стосовно людей з інвалідністю?
 - Чи змінилися ваші погляди на гендерні ролі в Україні?
- 2 Які зміни потрібні в Україні для захисту та забезпечення дотримання прав усіх людей?
- 3 Чи досліджували ви те, які методи можна використати для захисту та забезпечення дотримання прав усіх людей в Україні?

Більшість студентів, які взяли участь у фокус-групах, заявили, що курс підкріпив їхні погляди на релігійні, етнічні чи расові меншини, які проживають в Україні, і допоміг їм розширити та зміцнити їхнє розуміння. Більшість пояснили, що раніше вони мали позитивні погляди. Цю думку відображають коментарі на кшталт: “Ще до курсу ми розуміли, що всі люди повинні мати однакові права, незалежно від їхньої належності до певної меншини”. Деякі студенти заявили, що тепер стали дивитися на це питання ширше.

“Курс допоміг розширити [мої] погляди. В принципі, я вже був досить толерантним, курс допоміг мені усталити мої погляди”. “Я дізнався більше про стереотипи... проблеми з дискримінацією та мовою ненависті”. “Мені стало зрозуміліше, що до всіх треба ставитися однаково”. Ці коментарі відображають спільні думки студентів.

Важливо зазначити, що з огляду на те, що студенти брали участь у фокус-групах за власним вибором, ймовірно, що їх відвідали мотивовані студенти, які цікавилися змістом курсу. Однак аналіз даних у всіх восьми університетах показав постійну тенденцію до поглиблення знань студентів під час усього курсу, і можна зробити висновок, що зміст і методи курсу успішно примножують знання, навіть серед студентів, які починають проходити курс уже з певним рівнем обізнаності.

Подібні настрої висловлювали й студенти, яких опитували стосовно теми людей з інвалідністю, причому багато хто зазначив, що курс не змінив їхніх поглядів, але поглибив знання. Багато з них говорили, що вони завжди розуміли, що до людей з інвалідністю потрібно ставитися як до рівних, але їм бракувало знань про проблеми, які потрібно вирішувати в Україні.

Деякі коментарі студентів ілюструють цю зміну розуміння: “До проходження цього курсу я поняття не мав, наскільки обмежені права людей з інвалідністю. Немає тротуарів, місць для голосування, обладнаних для них. Зміни потрібно впроваджувати”. “Я краще усвідомив цю проблему під час проходження курсу. Я ніколи не думав про те, наскільки важке їхнє життя, і що потрібно вирішувати стільки труднощів”.

Один студент зазначив: “Курс змусив мене ще раз задуматися, чому за кордоном так багато людей з інвалідністю можуть насолоджуватися життям, але не в нашій країні”. Інший сказав: “Ця проблема вкорінена в нашому минулому. Будь-яке відхилення від норми кидає виклик суспільству, але ми вже починаємо відходити від цього”.

Що ж стосується гендерної рівності, багато студентів зазначили, що, хоча їхні погляди не змінилися, вони поглибили свої знання з цієї теми. Як пояснив один студент: “Я знайшов багато інформації про рівність у шлюбі та іншу загальну інформацію”. Інші студенти запропонували критичний аналіз поточної ситуації в Україні. “Мене ще більше зацікавили ці питання. Проте поки що я не знаю, як створити більш сприятливі умови для жінок”. “Гендерне питання дуже актуальне. Дуже мало жінок займають найвищі керівні посади в уряді”. “На виборах гендерна квота виявилася неефективною. Це просто штучна статистика, яка насправді не працює”.¹

Курс висвітлює те, що студентам відомо щодо поточного становища жінок в Україні, а також проблеми, що їх засмучують. Деякі студенти використали тему ґендеру для ініціювання розмови про проблеми ЛГБТК, причому один студент сказав: “Я вважаю, що тему сексуальних меншин потрібно постійно піднімати та обговорювати, тому що ця тема актуальна всюди у світі, і ми не повинні стояти осторонь”. Інший поділився: “Я б хотів, щоб в Україні не було такого, щоб одностатеві пари, хлопці чи дівчата, які тримаються за руки, зазнавали фізичного нападу. У Полтаві таке може статися. Ми хочемо, щоб усе було як у країнах [Західної] Європи”. Усі ці твердження показують, що є група толерантних молодих людей, які хотіли б, щоб у їхній країні було більше рівності.

Запитання, що потрібно змінити в Україні, щоб захистити та заохочувати права всіх людей, виявило дві домінуючі теми. Перша стосується змін, джерелом яких є громадяни. Ці настрої відображені у таких коментарях, як: “Нам потрібно перестати бути байдужими до розвитку країни. Натомість, ми повинні бути активними та мотивованими”. Багато студентів повідомили, що невід’ємною частиною втілення цих змін є підвищення рівня обізнаності та навчання громадськості щодо прав людини та громадянської ролі людей у демократичній державі. Деякі студенти припускали, що потрібні “правові курси в закладах освіти” або “шкільний предмет про права людини [і] як їх захистити”.

Другою важливою темою є переконання студентів у тому, що зміни повинні відбуватися завдяки реформам в уряді. Корупція та відсутність довіри до судів як до неупе-

¹ / З 2020 року гендерні квоти передбачені ч. 9 ст. 219 Виборчого кодексу України. Встановлення 40% гендерних квот та запровадження відповідальності за недотримання цієї умови у формі відмови в реєстрації виборчого списку політичної партії є досягненням у порівнянні з місцевими виборами 2015 року. На той час Закон України “Про місцеві вибори” встановлював 30% гендерні квоти на списки кандидатів у багатомандатних округах, але ця вимога мала рекомендаційний характер та не передбачалося відмови в реєстрації списків для політичних партій, що порушували її.

редженої судової влади часто згадувалися на фокус-групах. Як пояснив один студент: “Все починається із судової системи. Поки суди й далі потопатимуть в корупції, у нас буде багато проблем”. Інший заявив: “Проблема корупції. Це питання першочергове. Люди не довіряють судовій системі”.

Інші зосереджували увагу на необхідності реформ як у застосуванні законів, “забезпечити, що закони існують не лише де-юре, але й де-факто”, так і в тому, на яку ціль спрямоване законодавство. Студенти пояснили, що “щодо законів, вони виписані таким чином, що робить їх вразливими для зловживань та маніпуляцій”, а також “(слід) запобігати та уникати “лазівок” у законі”.

Переважна більшість студентів заявили, що досліджували та вивчали методи захисту та дотримання прав усіх людей в Україні. Студенти обговорювали звернення до Європейського суду з прав людини, роботу з місцевою владою та неурядовими організаціями, участь у виборах, спостереження за урядом, стеження за новинами та поточними подіями, використання ЗМІ для інформування про проблеми, підписання петицій та участь у акціях протесту. Різноманітні відповіді продемонстрували, що студенти знали про багато способів забезпечення дотримання та захисту прав.

Іще важливішим є те, що студенти розглядали вчинки окремих громадян як дієві способи громадянської участі. У пострадянському суспільстві, де апатію громадян та залежність від влади часто вважають перешкодою для громадянської дії, ці відповіді є багатообіцяючими. Частково це може бути наслідком низького рівня довіри до влади. Як сказав один студент: “Звернення до органів влади було б дуже правильним методом. Проте можна очікувати, що уряд утискатиме такого скаржника”.

Незважаючи на те, що різні студенти зосереджувалися на різних способах того, як досягти змін, у всіх фокус-групах студенти висловлювали бажання змін в Україні для сприяння захисту прав людини. Проте деякі студенти вказали на конкретні дії, які вони вжили для підтримки цієї роботи.

ПОГЛЯДИ СТУДЕНТІВ НА КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ

Висновки студентської дискусії про корупцію в Україні є неоднозначними. З одного боку, максимальна кількість студентів дала визначення корупції і більшість з них вважає її проблемою. Проте студенти набагато менш впевнені щодо того, як слід вирішувати цю ситуацію, і багато з них відзначають, що потребують додаткових настанов у цій сфері, а саме, слід детальніше розглянути питання корупції в наступних версіях курсу. Тим не менш, багато хто заявив, що планує вжити заходів у майбутньому, щоб допомогти боротися з корупцією, а дехто зазначив, що вже зробив це; але ці студенти не провели чіткого зв'язку між такими діями та курсом. Двоє студентів зазначили, що після проходження курсу вони тепер розуміють, чому важливо не давати хабарі.

РЕЗУЛЬТАТИ ФОКУС-ГРУПОВОГО ОБГОВОРЕННЯ ЩОДО КОРУПЦІЇ СПИРАЛИСЯ НА КІЛЬКА ПИТАНЬ:

- 1 Що ви думаєте про корупцію в Україні на даний час?
- 2 Як ви вважаєте, чи важливо, щоб всі люди відігравали певну роль у вирішенні проблеми корупції?
- 3 Чи в результаті проходження курсу ви дізналися про те, якими способами особисто ви можете боротися з корупцією в Україні?
- 4 Чи змінили ви щось у своєму житті, щоб бути краще підготованими до боротьби з корупцією в Україні?
- 5 Чи вважаєте ви, що у майбутньому вживатимете заходів для боротьби з корупцією?

Результати фокус-групового обговорення наведені нижче.

**“ Важливо замінити переконання
“Якщо заплатиш, то все вдасться”
на принцип “Якщо працюватимеш,
то все вдасться. ”**

Студент курсу “Демократія: від теорії до практики”

Усі студенти погодилися, що в Україні поширена корупція на всіх рівнях. Як найяскравіші приклади, студенти навели корупцію в охороні здоров'я, освіті та серед державних службовців. Однак, крім цього спільного переконання, коментарі студентів демонстрували різні погляди, які можна розділити на три широкі “типи”. Невелика група студентів представляла підхід **“Зміни повинні йти від людей”**. Твердження: “Ми не повинні толерувати корупцію. Якщо ми перестанемо її толерувати, рано чи пізно ми (люди) зможемо це подолати” ілюструє цей підхід. Інші студенти, які поділяють це переконання, зазначали, що “Потрібно змінити ставлення більшості людей до корупції” та “Змінити ментальність людей”.

На іншому кінці спектру невелика кількість студентів представляла підхід **“Таке життя”** або **“Змиряйся з цим, щоб досягти успіху”**. Ці студенти висловлювали такі твердження, як: “Для мене корупція є нормою. Якщо хтось бере щось собі, але частину віддає назад – це вже краще, ніж нічого”, і “Звичайно, простіше дати гроші лікарю, щоб бути впевненим, що потрапиш на прийом”.

Найпоширенішим був доволі простий підхід: **“Зміни повинні відбутися, але немає чіткого шляху вперед”**. Студенти цієї групи були твердо переконані в руйнівному характері корупції в Україні. “Це як “виразка” для України”, а також “Корупція — проблема, яка заважає подальшому розвитку нашої країни” — можна навести ось такі два коментарі. Однак ці студенти не пропонували конкретних ідей щодо вирішення ситуації, і їхні висловлювання часто вказували на те, що вони не вважають, що відповідальність за зміни лежить на них.

Коментарі: “Повинні бути покарані і ті, хто дає хабар, і ті, хто бере”, а також “Більшість проблем з владою виникають через хабарі, і там обертаються дуже великі гроші”, говорять про те, що навколо студентів щось відбувається, і рішення проблеми має прийти з якогось зовнішнього джерела. Більшість студентів у цій групі говорили про “зовнішнє джерело” як про саме суспільство, що вбачається з коментарів на кшталт: “Тільки коли суспільство матиме нульову толерантність до корупції, ми здобудемо шанс перемогти її. Важливо, щоб у суспільстві була критична маса людей, які не толерують корупцію”, а “Вдаватися до корупції – це як грати у відеоігри з чіт-кодами, і коли людина з різних причин не може використовувати їх у якийсь момент, він чи вона раптово стикається з новою реальністю”.

Деякі студенти цієї групи покладали відповідальність за подолання корупції в Україні на владу. Ці студенти заперечували: “Як це – почати з себе? Що, якщо я почну, але інші люди не наслідуватимуть мій приклад? Треба починати з влади. По-перше, проти них мають бути введені санкції, я вважаю, що все йде від влади”. “Якщо немає верховенства права, розростається корупція”. У деяких випадках студенти навіть висловлювали зневіру. “Іноді здається, що корупцію ніколи не перемогти”. “Є люди, які процвітають на цьому. Без цього вони жити не можуть”, а також “Боротися з корупцією важко, бо нічого не зміниться. У корупціонерів влади та грошей більше, ніж на все людське життя”.

“ Я діятиму, але мені потрібно більше інформації про те, як боротися з корупцією. ”

Студент курсу “Демократія: від теорії до практики”

Незважаючи на усвідомлення того, що Україні доведеться багато боротися, щоб викоринити корупцію, у коментарях студентів висловлена надія на майбутнє. Багато студентів заявили, що не будуть давати хабарі під час навчання в університеті чи в майбутньому професійному житті, і говорили “Усі негативно ставляться до корупції; головне – показувати своїм прикладом, що можна робити справи без корупції”. “Щоб покінчити з цим, потрібно почати з себе”. Однак в цьому тоні, сповненому надії, звучали й нотки реалізму. Деякі визнали, що масштаби проблеми потребують колективних дій; “Треба більш відкрито спілкуватися з людьми, з друзями. Навіть якщо ви переконаєте лише одну людину з 30, це має сенс”. “Слід проводити більше заходів для підвищення обізнаності громадськості про боротьбу з корупцією” та “Я хотів би боротися, але я не можу це зробити сам. Можливо, в майбутньому варто приєднатися до якогось об’єднання, щоб спільно боротися із цим лихом”.

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗАВДЯКИ КУРСУ

У 2020-2021 навчальному році в рамках курсу було проведено серію занять з медіаграмотності. Щоб визначити, чи відповідають ці заняття цілям формування більш критичної свідомості та дій під час використання цифрової інформації, учасникам фокус-груп було поставлено три запитання.

- 1 Чи в результаті курсу ви краще дізналися про те, як можуть використовувати цифрову інформацію для маніпулювання людьми?
- 2 Чи в результаті курсу змінилося те, як ви споживаєте цифрову інформацію?
- 3 Чи в результаті курсу змінилися ваші звички щодо поширення цифрової інформації?

Наведені вище коментарі певною мірою відображають твердження студентів про те, що в результаті курсу вони краще усвідомили, яким чином можна використовувати цифрову інформацію для маніпулювання людьми, і як вони впровадили нові методи та поведінку щодо цифрової інформації.

“ Я розпочав перевірку фактів. Це вимагає більше часу. Я для себе склав список надійних джерел, яким довіряю.”

Студент курсу “Демократія: від теорії до практики”

“ Я підписався на багато каналів у Телеграмі. Раніше я поширював цифрову інформацію, не думаючи про це. Тепер я спочатку перевіряю її, а вже потім ділюся з іншими.”

Студент курсу “Демократія: від теорії до практики”

“ Ми можемо не тільки визначити фальшиву інформацію, але й навчити інших людей робити це.”

Студент курсу “Демократія: від теорії до практики”

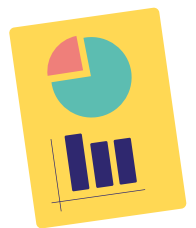
Коментарі студентів продемонстрували їхнє розуміння того, як можна різними способами представляти інформацію, щоб викликати реакцію у цільової аудиторії. Більшість студентів описали свої знання про методи, які використовуються для спотворення, викривлення і навіть фальсифікації інформації. Один студент пояснив: “Був цікавий приклад [з матеріалів курсу], як засоби масової інформації можуть вдаватися до маніпуляцій, використовуючи один лиш заголовок”, а інші прокоментували, що це може статися через “замовчування частини інформації чи деталей” та “іноді через навмисне спотворення інформації, а часом через професійну чи журналістську недбалість”.

Найбільш багатообіцяючим із результатів було те, що студенти заявили, що під час курсу вони навчилися більш відповідально споживати цифрову інформацію та боротися з дезінформацією. Це включає перевірку джерел, перевірку інформації через інші джерела ЗМІ, використання методів виявлення “фейків” та критичного дослідження інформації. Коментарі на кшталт: “Тепер я уважніше все перевіряю”, “Я перевіряю інформацію на інших сайтах”, “Я виробив звичку запитувати: “Звідки ви взяли цю інформацію?” і “Я звертаю увагу на те, хто автор статті [та] яке джерело”, ілюструють таку належну перевірку інформації.

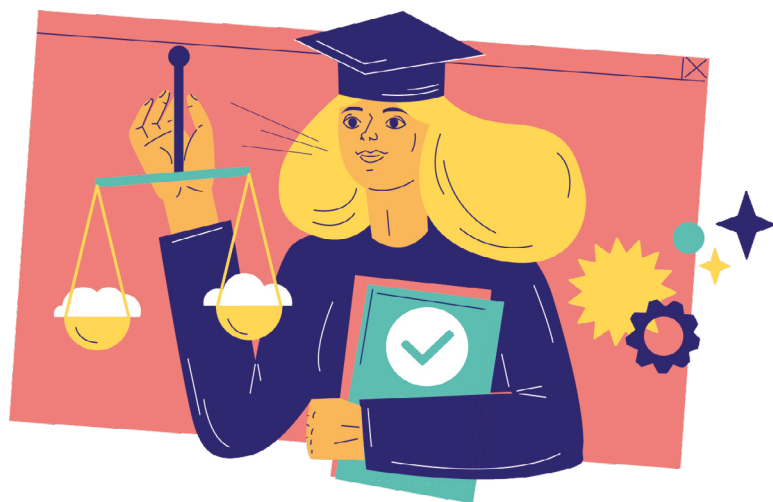
Студенти також стверджували, що тепер більш уважно ставляться до припинення поширення дезінформації та неправдивої інформації через соціальні мережі. Цю практику пояснили так: “Я перестав ділитися інформацією з іншими, якщо я не впевнений у ній на 100 відсотків”. “Ви повинні контролювати свої емоції та бути дуже обережними з інформацією, якою ви ділитесь”. “У власних повідомленнях я тепер завжди цитую джерело інформації та автора”, і “Спочатку я “фільтрую” інформацію, а потім ділюся нею з іншими”.

Наостанок, щодо поведінки та ставлення студентів до використання цифрових медіа було виявлено, що багато з них взяли на себе відповідальність інформувати інших про практики маніпулювання. “Я намагаюся заохотити свою сім’ю та друзів більш критично ставитися до споживання інформації”, і “Тепер я навчаю своїх родичів розпізнавати фейкові новини”.

Обнадійливими були висновки щодо знань та навичок студентів, пов’язаних із цифровою грамотністю. Хоча деякі з них згадали, що вони були обізнані про маніпулятивні практики до курсу, ці студенти розповіли, як їхні усвідомлення та дії змінилися в результаті курсу. Один студент пояснив: “Раніше я все одно не брав інформацію з неперевічених джерел. Тепер я уважніше все перевіряю”. Здається, що заняття з цифрової грамотності в рамках курсу мають бажаний вплив на студентів.

УЧАСТЬ У ЦИВІЛІЗОВАНОМУ ВЕДЕННІ ДИСКУСІЙ ТА МЕТОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Студентів також запитали, чи допоміг їм курс розвинути навички успішної дискусії з іншими людьми, які дотримуються поглядів, що відрізняються від їхніх, і чи навчилися вони методам мирного вирішення конфлікту. Переважна більшість студентів погодилися, що вони навчилися методам ведення цивілізованих дискусій та мирного врегулювання конфлікту.

СТУДЕНТАМ ЗАДАВАЛИ НАСТУПНІ ЗАПИТАННЯ НА ЦІ ТЕМИ:

1 Чи досліджували ви під час цього курсу методи, які люди можуть використовувати для ведення цивілізованої дискусії з тими, хто має інші погляди? Якщо так, то чи використовуєте ви навички, отримані під час проходження цього курсу, для обговорення суперечливих тем з іншими людьми?

2 Чи досліджували ви методи, які люди використовують для вирішення конфлікту? Якщо так, то чи використовуєте ви навички, отримані під час проходження цього курсу, для вирішення конфліктів?

“ Ніколи не треба погано говорити про те, що вам не подобається. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

“ Щоб вести цивілізовану дискусію, ви повинні поводитися досить стримано, бути здатним слухати інших людей та коректно висловлювати власну думку. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

Результати показали, що студенти отримали багато навичок для ведення дискусій з іншими людьми. Нижче наведені навички, які студенти описували на курсі, що допомогли їм досягти цієї мети.

Активне слухання
Утримування від суперечок
Не критикувати
Шукати компроміс
Використовувати докази, а не емоції
Бути відкритим до нових ідей

Студенти описували, як вони використовували ці навички протягом курсу. Один студент розповів, як заняття допомогли їм стати більш відкритими. “Нам давали різні завдання, які вимагали від нас сказати, згодні ми з певним твердженням чи ні, і коли інші люди пояснювали свою лінію аргументації, у деяких ситуаціях я змінював свою думку”. Інші студенти також пояснили, що вони розвинули “здатність приймати точку зору іншої людини, розглядати проблему з різних точок зору” та вміння “ставити під сумнів власну точку зору і визнавати, що ви можете помилятися”. Наведені нижче твердження ілюструють те, яким чином багато студентів описували методи участі у цивілізованій дискусії, яким вони навчилися:

“Ми повинні ставитися до точки зору іншої людини якомога толерантніше. Ніколи не слід погано говорити про погляди, які вам не подобаються”.

“Вам потрібно не починати одразу ж сперечатися, слід вислухати кожную думку”.

“Для цивілізованої дискусії потрібні докази та обґрунтування”.

“Люди, чий погляд відрізняється, не повинні переходити на особистості, [але] повинні обговорювати це. Це допоможе зберегти стосунки, навіть якщо кожен залишиться при своїй позиції чи поглядах”.

“Спочатку слухайте, потім говоріть”.

Студенти найчастіше згадували інтерактивні заняття, які використовуються в курсі, як виключно важливий вид навчання для розвитку навичок і ставлення до цивілізованої дискусії. Один студент пояснив: “Проводячи вправу “Громадські слухання”, ми також відпрацьовували навичку цивілізованого обговорення питань”. Інші студенти згаду-

вали про інтерактивні заняття, присвячені дебатам, медіації та вправи “Континуум” та “Людський барометр” – активності, де студенти визначали та висловлювали свої погляди на теми та слухали інших – як важливі для практики цих навичок. Виходячи з цих висновків, здається, що заняття, розроблені для розвитку цих навичок і ставлення, є успішними в контексті аудиторного навчання.

Проте студенти висловили багато занепокоєння щодо впровадження цих навичок у своє життя. Один студент пояснив: “Ми схильні бути імпульсивними, тому нам важко застосувати цю навичку в реальному житті”, а інший припустив: “У реальному житті медіація не була б настільки ефективною. Необхідно вислухати думку іншої людини, а потім вирішити, прийняти її чи змінити власну думку”. Хоча студенти визнають, що застосування цих навичок може бути складним, деякі скептики все ще вбачають в них цінність, як підсумував один хлопець: “Медіацію важко використовувати для вирішення звичайних конфліктів. Але я застосовую деякі елементи медіації, коли виникають суперечки з моєю дівчиною”. Інший пояснив: “Важко провести цивілізовану дискусію, тому що часто наші погляди суттєво розходяться. Я встановив для себе основне правило: “Спочатку слухай, а потім говори”.

НАВИЧКИ, РОЗВИНУТІ В ХОДІ КУРСУ

Останнє запитання для студентів під час фокус-груп було про те, чи бачать вони можливості застосувати навички, здобуті на курсі, у своєму житті – професійному, громадському чи особистому. Як ілюструють наведені вище цитати, студенти висловили вдячність за навички, які вони здобули на курсі, і чітко розуміли, як застосовувати їх в майбутньому.

Студенти обговорювали низку навичок, які вони використовували, і описували цінність отриманого досвіду у своїх відповідях. У таблиці 1.1 нижче наведено кілька згаданих навичок.

Таблиця 1.1

Навички, визначені студентами, що сформувалися під час проходження курсу
Рефлексувати щодо навчання та роботи
Аналізувати
Публічні виступи
Висловлення точки зору
Активне слухання
Командна робота
Дослідження певного питання з різних точок зору

“ Ці навички матимуть для нас особисті наслідки, вони в майбутньому змінять наше життя, і ми безперечно використовуватимемо ті вміння, які ми здобули під час цього курсу. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

“ Мені вдалося розвинути певні комунікативні навички. Цей курс допоміг мені багато їх практикувати, набагато більше, ніж в будь-якому іншому курсі. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

“ Без тих навичок, які ми сформували при проходженні цього курсу, дуже складно бути хорошим фахівцем на моїй роботі, в моїй сфері. ”

Студент курсу *“Демократія: від теорії до практики”*

Студенти згадували інтерактивні методи навчання та роботу над студентським проектом громадянської дії, оскільки вони допомагали їм розвивати перераховані вище навички. Такі коментарі, як: “У нас був інтерактивний курс, і я мав можливість не просто слухати лекції, а спробувати себе в нових ролях”. “Курс дав мені можливість відчувати себе в ролі як керівника, так і підлеглого”, і: “Виконуючи вправу в рамках цього курсу, я краще розумію проблему, адже слід подивитися на неї з різних сторін”, наголошують на тому, яку користь приносить студентам інтерактивний характер курсу та можливість “приміряти” на себе різні ролі і точки зору. Багато студентів також згадували про навички співпраці та командної роботи, які вони здобули на заняттях та в рамках студентського проекту громадянської дії.

Студенти надавали такі додаткові коментарі: “Я зазвичай ненавиджу роботу в команді, але, пройшовши цей курс, я зрозумів, що без навичок командної роботи просто не вижити”. “Студентський проект дійсно допоміг мені покращити свої навички в управлінні проектами та створенні команди”. А коментар: “Курс допомагає розвивати навички командної роботи”, ілюструє настрої студентів. Комунікації – ще одна сфера, яку студенти розвивали під час курсу. Деякі чітко вказували на те, що тепер можуть впевненіше висловлювати свої думки. “Раніше я мав певні побоювання виступати публічно, але тепер я впевненіше висловлюю свою думку”, і “До проходження цього курсу я боявся виступати, оскільки мою думку могли б назвати неправильною, тоді як після курсу я зрозумів, що моя думка має значення, і погоджуються з нею інші люди чи ні, це їхня справа”.

Усі навички, про які говорять студенти, важливі для ефективної громадянської участі. Деякі студенти визнали це, заявляючи: “Ми обов’язково захистимо наші права” та “Ми можемо вплинути на уряд”. Командна робота, здатність висловлювати свої погляди, аналітично мислити та “знайти аргументи для захисту тієї чи іншої точки зору” є життєво важливими для ефективної громадянської активності. Студенти також визнали, що навички принесуть їм користь у багатьох аспектах життя, як професійного – “Активне слухання надзвичайно корисне для мене. Я займаюся менеджментом соціокультурних заходів, а це означає, що без навичок активного слухання я не зможу досягти успіху”, так і особистого – “Мені набагато легше спілкуватися з іншими”, і “Я буду використовувати їх [навички] обговорення проблем з моєю родиною та друзями”.

РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРВ'Ю З ВИКЛАДАЧАМИ

Усі сім викладачів, з якими проводилися інтерв'ю, зазначили, що мають загальний позитивний професійний досвід, і студенти, безсумнівно, отримали користь від проходження курсу. Для деяких викладачів це був перший цикл викладання курсу, і знадобилося більше часу для його освоєння. Усі зіткнулися з викликами, зумовленими пандемією COVID-19. Результати інтерв'ю з викладачами підтверджують, що основні цілі курсу досягаються, і це підтверджують результати дослідження даних фокус-груп, що проводилися серед студентів.

Опитані викладачі, які вперше проводили курс, розповіли, наскільки різним для них був досвід викладання. Більшість коментарів зосереджені на інтерактивних методах навчання, які є основним компонентом курсу. "Цей курс дуже відрізняється від інших, він інтерактивний та інноваційний. Не пасивне слухання лекцій", і "Він відрізнявся великою кількістю інтерактивних методик та відсутністю лекцій".

П'ятеро респондентів повідомили, що у них виникли труднощі з повноцінним проведенням занять, як було задумано. Хоча переважна більшість викладачів заявили, що користувалися Путівником для викладачів і вважали його дуже корисним, доводилося адаптувати заняття з огляду на онлайн-навчання або обмін матеріалами зі студентами, які були відсутні. Один викладач сказав, що віртуальне навчання створювало ряд труднощів. "Працювати за допомогою Zoom було схоже на шокову терапію".

“ Я вважаю, тут працює кумулятивний ефект. Мої студенти від самого початку ставилися до демократії песимістично та скептично. Спершу вони казали, що це навряд чи спрацює; але в заключних есе вони описали те, про що ми говорили в аудиторії, отже, вони пройшли через справжню трансформацію. ”

Викладач курсу “Демократія: від теорії до практики”

Серед проблем – небажання деяких студентів вмикати камери, та низький рівень залучення, як демонструє коментар: “Найскладнішим викликом було заохочення студентів до активної участі у вправах [і] те, що вони не хотіли вмикати камери”. Друга найпоширеніша проблема полягала в тому, що мала чисельність групи ускладнювала виконання деяких видів діяльності. Один респондент конкретно згадав про невелику чисельність групи як про перешкоду, пояснюючи: “З огляду на невеликий розмір групи, ми не могли проводити ні класичні дебати – замість цього ми організували групову дискусію – ні вправу “Громадське обговорення”, а інший сказав, що було важко робити вправу з медіації через “онлайн-навчання та малу кількість студентів у групі”.

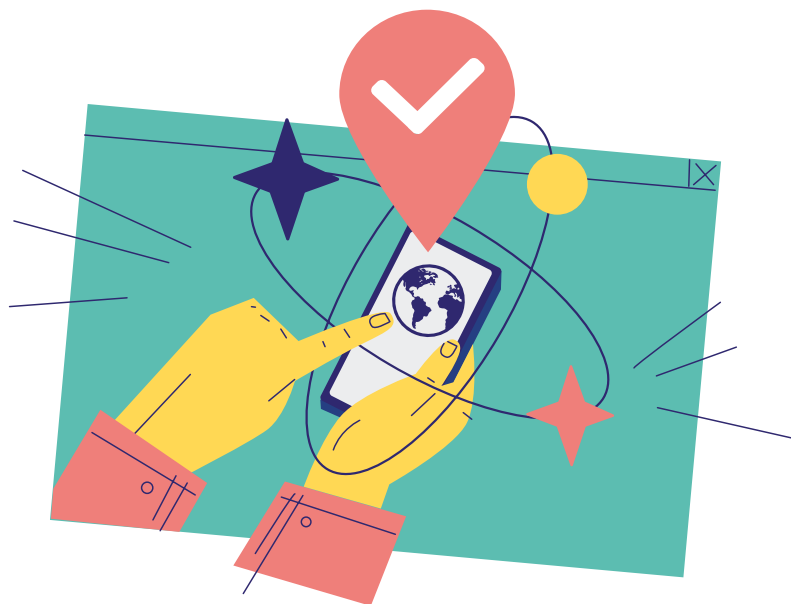
Незважаючи на ці перешкоди, викладачі сказали, що їм вдалося реалізувати більшість інтерактивних стратегій навчання. Два коментарі викладачів підтверджують цю думку. “Все було дуже позитивно. Ми використовували методики, надані IFES”, і “Я зробив це! Хоча немає меж для вдосконалення, я цілком задоволений”.

Викладачі визнали цінність інтерактивних методів навчання. Про це свідчать коментарі: “Знання, якими ми поділилися з ними (студентами), не були унікальними. Унікальною є їхня взаємодія, оскільки за допомогою інтерактивних вправ вони могли застосувати отримані знання” і “Саме інтерактивні методики допомогли студентам краще зрозуміти теми курсу”. Інші викладачі детально розповіли про рівень і тип залучення студентів та цінність для студентів: “Завдяки цим заходам студенти стали частіше висловлюватися” та “Найефективнішими були вправи, у яких студенти мали можливість обрати певні точки зору”.

Усі викладачі заявили, що інтерактивні методи навчання успішно допомагають студентам розвивати важливі навички та ставлення, пов’язані з продуктивною та активною громадянською участю в демократичному суспільстві. Серед конкретних навичок, про які згадували викладачі, регулярно відзначали прогрес у здатності студентів аналізувати й оцінювати інформацію, формулювати запитання, приймати обґрунтовані рішення та співпрацювати з іншими. Викладачам також задавали запитання, пов’язані з поміченими змінами у ставленні студентів протягом курсу. Найчастіше виявлені зміни полягали в тому, що студенти стали більш відкритими, більше переймалися захистом прав людини, і багато хто дійшов висновку, що зміни можливі шляхом громадянських дій.

Конкретні теми курсу, такі як гендерна рівність та цифрова грамотність, були більш глибоко досліджені за допомогою цільових запитань, як і досвід виконання студентського проєкту громадянської дії. Результати, пов’язані з цими аспектами курсу, представлені нижче.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

У 2020 році в курс було включено три заняття, спрямовані на розвиток знань та навичок цифрової грамотності студентів. Невід’ємною частиною цифрової грамотності є здатність аналізувати інформацію та приймати зважені рішення, які, на думку викладачів курсу, розвиваються серед студентів. Викладачам також задавали запитання, спеціально спрямовані на розуміння впливу курсу на цифрову грамотність студентів. У своїх відповідях викладачі описали конкретні навички, що дозволяли студентам виявляти зображення, які містять маніпуляції, та упередження. Деякі коментарі передбачали, що студенти повинні проводити “аналіз інформації” і “нічого не сприймати як належне, піддавати все критичному аналізу, використовуючи свій власний мозок”. Інший викладач пояснив, що студенти знають про ресурси, які вони можуть використовувати для перевірки інформації – одним із згаданих ресурсів була відеопродукція, Stop Fake – або вони мають доступ лише до “гідних довіри, надійних джерел”.

Окрім вивчення цифрових маніпуляцій, студенти досліджували особисті наслідки споживання та обміну цифровою інформацією. Під час кількох занять студенти досліджували свої власні дії та те, як вони та інші особи можуть реагувати на проблеми. Одностайний вибір варіанту С – “Кожна людина може вжити певних дій, щоб уникнути маніпуляцій з інформацією” на запитання з кількома варіантами відповіді нижче, підтверджує висновки студентів про те, що вони більш схильні вживати заходів для підтвердження достовірності інформації та навчають інших про дезінформацію та цифрові маніпуляції.

ПИТАННЯ З МНОЖИННИМИ ВАРІАНТАМИ ВІДПОВІДІ, ЯКЕ ЗАДАВАЛИ ПІД ЧАС ІНТЕРВ'Ю З ВИКЛАДАЧАМИ КУРСУ

Яке з наступних тверджень найкраще описує загальне ставлення студентів до протидії маніпулюванню інформацією в результаті курсу:

- 1 Ця проблема надто масштабна, щоб взяти її під контроль
- 2 Уряд повинен вирішувати цю проблему
- 3 Кожна особа може вжити певних заходів для уникнення маніпулювань інформацією
- 4 Інше. Запропонуйте відповідь, що якнайкраще описує ставлення ваших студентів до цього питання

Інтерв'ю з викладачами підтверджують висновки студентських фокус-груп про те, що студенти зміцнили свої знання та навички цифрової грамотності в результаті курсу, і студенти вірять, що можуть вжити заходів для боротьби з дезінформацією.

ПРАВА ЛЮДИНИ

Основною темою курсу є вивчення захисту прав людини з глобальної та національної точок зору. Студенти дізнаються про еволюцію прав людини, Загальну декларацію прав людини і такі ініціативи, як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок. Особлива увага приділяється групам, які часто маргіналізовані та стикаються з дискримінацією в Україні, як-от люди з інвалідністю, релігійні та етнічні меншини та жінки. Викладачам задавали запитання, щоб визначити їхнє сприйняття впливу курсу на студентів у цих областях. Результати свідчать про те, що в деяких сферах було досягнуто прогресу, тоді як необхідно докладати більше зусиль у сфері усвідомлення студентами ґендерної дискримінації в Україні та переходу від розуміння до дій.

Усі викладачі заявили, що студенти розуміють, що люди з інвалідністю мають рівні права і що суспільство зобов'язане забезпечити реалізацію цих прав. Деякі викладачі обговорювали це як зміну в тому, наскільки студенти усвідомлюють це питання та стурбовані ним. Наприклад, один викладач пояснив: “Ми сказали, що не вистачає пандусів, немає доступу до будівель для людей з інвалідністю і що місцева влада має вирішити це питання... Ми всі погодилися, що це є справжньою проблемою, і її потрібно вирішувати”. Інші викладачі описали, що серед студентів дедалі зростає усвідомлення своєї ролі у забезпеченні цих прав. Як пояснив один викладач: “Їхнє ставлення змінилося. Тепер вони частіше звертають увагу на те, чи будівлі у Вінниці [місто, де розташований їхній університет], обладнані пандусами та відповідають існуючим стандартам вимогам”.

“Всі студенти показали позитивну динаміку. Деякі студенти продемонстрували очевидні зміни. Я пишаюся ними.”

Викладач курсу “Демократія: від теорії до практики”

Двоє викладачів відзначили, що студенти вирішили розглянути питання доступу для людей з інвалідністю у своїй темі студентського проекту. У рамках проекту один викладач пояснив, як розширилося розуміння студентами своєї ролі. “Студентський проект однієї з груп присвячений людям з інвалідністю. Тому студенти тепер краще розуміють це питання. Вони розуміють, що ніхто не повинен бути пасивним”.

Результати інтерв'ю з викладачами співпадають з висновками фокус-груп серед студентів. Студенти також зрозуміли, що вони стали більш обізнані та краще усвідомлюють, що ще потрібно зробити, щоб забезпечити рівні можливості для людей з інвалідністю.

Викладачі давали різноманітні відповіді на запитання щодо розуміння студентами гендерної рівності в Україні. Деякі викладачі вказали на краще розуміння того, що дискримінація все ще існує. Один викладач заявив, що спостерігав “більшу обізнаність та еволюцію ідей. Деякі люди спочатку не розуміли суті проблеми”. Інший викладач припустив: “Тема гендерної рівності викликала суперечки. Можливо, це тому, що студенти починають пробувати різні гендерні ролі”.

Деякі викладачі описали студентів, які дотримувалися негативних стереотипів щодо гендерних ролей, хоча їхні однокласники зазвичай кидали виклик цим стереотипам. Найпоширенішими проблемами, про які говорили студенти, були негативні стереотипи щодо жінок та питання домашнього насильства. Одна викладачка пояснила, що студенти обрали тему домашнього насильства для свого студентського проекту громадянської дії. Вона пояснила, що у студентів було “враження, що уряд абсолютно неефективний у боротьбі з домашнім насильством”.

Такі питання, як нерівність оплати праці чи представленість жінок в уряді чи на керівних посадах у бізнесі, не розглядалися викладачами як нагальні. Одна викладачка вважає, що її студенти ще не збагнули питання. Вона заявила: “За останні роки кількість жінок у студентських групах перевищувала кількість чоловіків. Тому мої студенти дійсно задаються питанням, чи справжня ця проблема гендерної рівності... можливо, вони ще недостатньо стикалися з нею, чи просто сприймають її як належне. Їхні матері працюють, дівчата мають доступ до освіти, без проблем”.

Імовірно, існує розрив між тим, що викладачі думають про розуміння та ставлення студентів до гендерної рівності, і тим, що про це думають самі студенти. Результати фокус-груп показують, що студенти стурбовані дискримінацією в багатьох сферах

життя в Україні, і прагнуть побачити зміни. Різниця у висновках може полягати в тому, що студенти, які відвідують фокус-групи, є більш мотивованими та готовими висловлювати свою позицію, тоді як викладачі бачать більш загальну картину студентського середовища, для якого вони викладають. Це також може свідчити про те, що студенти мають погляди, які вони не повністю висловлюють на занятті.

Висновки щодо розуміння та ставлення студентів щодо захисту прав людини етнічних, расових чи інших меншин були здебільшого позитивними, і викладачі також говорили, що курс загалом посилює або розширює розуміння цих питань серед студентів. Один викладач сказав, що під час курсу “зміцнилося толерантне ставлення”. Інший викладач встановив прямий зв’язок між обговоренням у класі та змінами у ставленні студентів, пояснивши: “Ми спеціально обговорили ситуацію з ромською меншиною в регіоні. Після групового обговорення ставлення студентів до ромської меншини змінилося”. Однак інші викладачі вказали, що студенти вже сприймали ці ідеї, зазначаючи, що: “Сьогодні у молодих людей взагалі немає упереджень, які ведуть до расової дискримінації. Вони не демонструють жодної нетерпимості” та “Мені здається, що студенти дуже добре розуміють ці теми, і питання про необхідність захисту цих уразливих груп не викликало жодного занепокоєння чи здивування”.

Ці настрої відображають висновки студентських фокус-груп про те, що більшість студентів ще до початку курсу переконані у важливості дотримання расової та етнічної рівності. Однак важливо зазначити, що, хоча складається враження про толерантне та терпиме ставлення студентів до груп меншин, викладачі не описали прямих дій з боку студентів щодо подолання дискримінації, яка все ще існує в Україні, і дуже мало студентів повідомили, що роблять щось для цього.

СТУДЕНТСЬКИЙ ПРОЄКТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ДІЇ

Характерним аспектом курсу є студентський проєкт громадянської дії. У рамках проєкту студенти працюють у малих групах, щоб виявити та дослідити проблему у своїй громаді. Після того, як студенти зрозуміють питання, пов'язані з проблемою, їм пропонується розробити план вирішення проблем за допомогою однієї або кількох тем курсу: дії громадян, дії громадянського суспільства або зміни через закони та уряд. Усі опитані викладачі називали цей проєкт виключно важливим для розвитку навичок студентів та зміни їхнього ставлення.

Усі викладачі відзначили, що завдяки участі в студентському проєкті студенти розвивали навички, необхідні для ефективної громадської участі, а також успіху в навчанні та професійній діяльності. В лівій колонці таблиці 1.2 перелічені навички, про які найчастіше згадували викладачі, а в правій колонці – детальніше розкриття цих навичок викладачами.

“ Найголовніше те, що вони усвідомили, що навіть один або кілька молодих людей можуть досягти змін. Найважливіше, що вони вірять у себе. ”

Викладач курсу “Демократія: від теорії до практики”

Таблиця 1.2

Набір навичок, сформований завдяки студентському проекту	Детальна інформація на основі інтерв'ю з викладачами курсу
Командна робота	Співпраця з іншими для досягнення мети, визначення та делегування задач та розподіл обов'язків
Дослідження	Пошук інформації, перевірка інформації та встановлення зв'язків між ідеями
Комунікація	Покращення навичок висловлювати свою думку, відстоювати свою позицію та спілкуватися всередині групи та з органами влади
Вирішення проблем	Генерування ідей, орієнтація на результат і подолання перепон

Викладачі зазначили, що студенти не тільки продемонстрували відповідні навички, але й змінили бачення своєї ролі чи здатності змінювати суспільство завдяки проекту. Для деяких з них ця зміна була менш виражена, як пояснив один викладач. “Студенти вже були активні, адже вони політологи, громадські активісти. Тут вони навчилися реалізовувати свою активність на практиці”. Інший викладач зауважив, що серед деяких студентів відбулася очевидна трансформація: “Деякі були справді натхненні”. Але вплив на інших студентів був не такий великий. Проте більшість викладачів вважали, що серед студентів відбулися більш глибокі зміни.

Викладачі поділилися такими коментарями, як: “Студенти зрозуміли, що колективний успіх залежить від волі особистості” та “Студенти зрозуміли важливість громадянської активності, участі, відчуття здатності досягати змін”. Один викладач навіть підкреслив, що ця зміна стала серед сором'язливих студентів, які зазвичай утримувалися від участі, і пояснив: “Боязкі, але розумні студенти вдосконалили свої навички висловлюватися та відстоювати свої позиції. Студенти повинні по-справжньому повірити в себе та подолати невпевненість”.

Викладачі приписують зміни, які спостерігалися серед студентів, дії кількох факторів. Одним з них була робота, яку студенти доклали до проекту, і результати, які вони побачили. Іноді “результати” мали форму перешкод, над подоланням яких працювали студенти. “Їм було

важко працювати дистанційно, але студенти знайшли багато різних можливостей. Вони налагодили контакти онлайн, їм вдалося створити команду, вони навчилися основам управління проєктами”. В іншому випадку студент, якому довелося працювати над проєктом наодинці, “допоміг старшій жінці в селі, і він побачив, що ідея “почни з себе” дійсно працює”.

Для інших студентів трансформацію спричинило те, що вони можуть звернутися до місцевої влади та отримати відповідь. Іншим фактором, який обговорювали викладачі, був характер проблем, на яких зосереджувалися студенти. Один викладач пояснив: “Мої студенти намагалися вибрати такі проблеми, на які вони можуть вплинути. Вони намагалися шукати подібні ініціативи, щоб продовжити роботу в цій сфері”. Інший зазначив, що вибір теми, а саме, Eco-Synopsis, “показав їм, що вони здатні впливати на певні проблеми”.

Незалежно від того, які конкретні причини зміни ставлення студентів називають викладачі, слід зазначити, що вони в цілому вважають студентський проєкт запорукою таких змін.

Процес роботи над студентськими проєктами громадянської дії не обійшовся без проблем для викладачів та студентів. Найчастіше описані проблеми були зумовлені обмеженнями через COVID-19 та дистанційним навчанням. Для деяких викладачів іншою проблемою було впровадження нового стилю викладання, де більша частина навчання була орієнтована на студентів. Багато викладачів відзначили, що їм були корисними докладні настанови в Путівнику для викладача та Посібнику для студентів. Один викладач пояснив: “Я завжди переглядав вимоги та критерії оцінки. Я намагався уявити себе на їхньому місці. У мене були всі необхідні інструменти. Посібник безумовно корисний”. А інший сказав, що посібник був “дуже корисним. Я підготував матеріали для своїх студентів, щоб вони могли без проблем працювати у своїй команді”.

Серед проблем згадували і мотивацію студентів. Один викладач пояснив: “Вони не звикли приймати рішення, для них це не типове завдання. Це означає максимальний вихід із зони комфорту. Якби вони знали про проєкт, вони б не підписалися на цей курс. Їм було важко і незручно. Вони просто не вірили, що це можливо”. Проте навіть ці студенти отримали позитивний досвід, здобувши підтримку від випускників курсу. В більшості випадків було виявлено, що студенти отримували користь від проєкту, якщо мали необхідні вказівки, підтримку та заохочення.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати фокус-груп зі студентами та інтерв'ю з викладачами курсу свідчать, що курс відповідає багатьом поставленим цілям.

СЛІД ЗВЕРНУТИ УВАГУ НА ДЕЯКІ КОНКРЕТНІ СФЕРИ, ПОВ'ЯЗАНІ З КУРСОМ:

1. Розуміння студентами поточної ситуації з правами людини в Україні та наявних механізмів для виправлення зловживань. Коментарі студентів також вказують на те, що багато з них мали співчуття до інших, коли аналізували умови життя, особливо людей з інвалідністю. Зміст і методи курсу, здається, виховують емпатію, що може сприяти формуванню більш турботливого, толерантного та справедливого суспільства.
2. Розвиток навичок і ставлення до участі в громадянському дискурсі та мирному розв'язанні конфлікту. Уміння слухати й аналізувати різні точки зору є виключно важливим для прийняття обґрунтованих рішень.
3. Підготовка до активної громадянської участі через розвиток багатьох важливих навичок, таких як дослідження суспільної проблеми, співпраця з іншими, вирішення проблем і представлення своєї позиції.
4. Розвиток навичок цифрової грамотності. В епоху інформаційного перевантаження, неправдивої інформації та дезінформації важливо розвивати це вміння. Студенти,

які відвідували фокус-групи, пояснили, що стали краще розуміти цифрові маніпуляції та змінили свою поведінку внаслідок курсу.

5. Результати підтверджують, що студенти та викладачі вважають інтерактивні методи навчання та студентський проєкт громадянської дії виключно важливим для розвитку навичок та ставлень, пов'язаних з ефективною громадською участю в демократичному суспільстві.

Інші отримані результати вказують, що потрібно вдосконалити деякі складові курсу, щоб надавати кращу підтримку студентам. Один напрямок – боротьба з корупцією в Україні. Інший – допомога студентам здійснювати більше прямих дій, коли вони виявляють порушення прав людини.

НА ОСНОВІ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАПРОПОНОВАНО НАСТУПНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ:

1. Продовжувати проведення занять з цифрової грамотності, які були запроваджені восени 2020 року та навесні 2021 року;
2. Продовжувати використовувати стратегії, які сприяють цивілізованій дискусії, розгляду різних точок зору та досягненню порозуміння. Вправи “Дебати”, “Медіація”, “Громадські слухання” та “Людський барометр”;
3. Розробити нові заняття та ресурси, що безпосередньо присвячені методам, за допомогою яких окремі особи та організації зменшили корупцію;
4. Переглянути заняття з прав людини, щоб надати студентам більш детальну інформацію про доступні механізми захисту прав людини в Україні, та практичні приклади того, як люди використовують їх для забезпечення прав інших і захисту своїх власних прав; і,
5. Надати більше прикладів залучення громадян під час пандемії COVID-19 та інших екстремальних обставин, таких як війни та стихійні лиха.

УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

1. Студенти поглибили своє розуміння прав людини. Студенти краще розуміли умови в Україні та наявні механізми для усунення зловживань. Студенти також висловили значну схильність виступати за захист прав людини для всіх. Студенти особливо переймалися такими питаннями, як забезпечення повних прав для людей з інвалідністю та гендерна рівність.
2. Студенти сформували навички та ставлення до участі в цивілізованій дискусії та мирного врегулювання конфліктів. Вони заявили про свою здатність слухати й аналізувати різноманітні точки зору, розроблені в ході курсу.
3. Студенти були більше підготовлені та налаштовані бути активними громадянами. Студенти заявили, що вони розвинули важливі навички, такі як дослідження суспільних питань, співпраця з іншими, вирішення проблем і представлення власної позиції.
4. Під час курсу студенти розвивали навички цифрової грамотності. Вони пояснили, що завдяки курсу вони краще розуміють цифрові маніпуляції та змінили свою поведінку.
5. Результати підтверджують, що студенти та викладачі вважають інтерактивні методи навчання та студентський проєкт громадянської дії виключно важливими для розвитку навичок та ставлень, пов'язаних з громадянською участю в демократичному суспільстві.

ВІД ТЕОРІЇ
ДО ПРАКТИКИ

Звіт за результатами оцінки:
2020-2021 навчальний рік